

13. Павлюк О. Борьба Украины за независимость и политика США (1917-1923). [Монографія] / О. Павлюк. — К.: Academia, 1996. — 188 с.
14. Косик В. Франция и Украина. Становлення української дипломатії (березень 1917 – лютий 1918). [Монографія] / Володимир Косик. — Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. — 264 с.
15. История Первой мировой войны. 1914-1918. В 2-х т. : Т.2. — Москва, 1975. — 606 с.
16. Керсновский А. А. История русской армии. В 4-х т. : Т. 4. / А. А. Керсновский. — Москва, 1994. — 364 с.
17. Центральний державний архів вищих органів влади і управління (далі – ЦДАВО України). — Ф. 4465. Колекція окремих документальних матеріалів українських емігрантських установ, організацій і осіб. 1901-1948 рр. — Оп. 1. — Спр. 972. — Арк. 2.
18. Павленко Ю. Українська державність у 1917–1919 рр. / Ю. Павленко, Ю. Храмов. — К., 1995. — 262 с.
19. Залесский К. А. Первая мировая война. Правители и военачальники / К. А. Залесский. — Москва, 2000. — 570 с.
20. ЦДАВО України. — Ф.2592. Фонд Народного міністерства закордонних справ УНР. — Оп. 3. — Спр. 3. — Арк. 10-10 зв.
21. Держалюк М. С. Берестейський мир і Україна / М. С. Держалюк // Пам'ять століть. — К., 1998. — №1. — С. 40-58.
22. Центральний державний історичний архів у м. Львові (далі – ЦДІА у м. Львові). — Ф.681. Особистий фонд Михайла Тишкевича — дипломата і політичного діяча УНР. — Оп.1. — Спр.5. — Арк.29.
23. Антонов-Овсиенко В. Записки о гражданской войне. Т.1. / В. Антонов-Овсиенко. — Москва, 1924. — 314 с.
24. Павлюк О. Україна на Паризькій мирній конференції 1919 р. / О. Павлюк // Політика і час. — 1999. — № 1. — С.78-92.

Дацків І.Б. Політика Антанты в отношении Украинской Центральной Рады в 1917–1918 годах

В статье автором осуществлена попытка проанализировать и обобщить место Украинской Центральной Рады во внешней политике государств Антанты в 1917-1918 гг. Систематизация и проведение сравнительного анализа военно-стратегических и внешнеполитических позиций Великобритании, Франции и США, в контексте решения украинского вопроса. В исследовании уточнено место и роль Украины в военно-политических стратегиях государств Антанты.

Ключевые слова: Центральная Рада, Антанта, дипломаты, переговоры, правительство.

Datskiv I.B. Politics of the Entente in relation to the Ukrainian Central Rada in 1917–1918

This article is an attempt to analyze and to generalize the place of Ukrainian Central Rada in the external policy of Atlanta states in 1917-1918. Systematization and comparative analysis realization in military strategic and external political positions of Great Britain, France and the USA in the context of Ukrainian problem solving. The research has stated the place and role of Ukraine in the military and political strategies of Atlanta states.

Key words: Central Rada, Atlanta, diplomats, negotiations, government.

УДК: 355.484(477)(092)“1917/1921”

Е. І. Костишин

ВІЙСЬКОВО–ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СИМОНА ПЕТЛЮРИ У ПЕРІОД ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

У статті розглядається військово-політична діяльність Симона Петлюри у період Центральної Ради. Автор акцентує увагу на ролі С. Петлюри у процесі українізації армії, аналізує його діяльність на посаді голови Українського Генерального Військового Комітету (УГВК), простежує генезис поглядів щодо засад формування армії: від концепції народної міліції як регулярної армії до ідеї розбудови бездатної регулярної Української армії.

Ключові слова: С. Петлюра, Центральна Рада, Український Генеральний Військовий Комітет, народна міліція, українізація армії.

Лютнева революція 1917 р., яка призвела до краху самодержавства в Російській імперії, створила сприятливі умови для розгортання національно-визвольної боротьби колишніх російських колоній. Домінуючим фактором суспільно-політичного життя в Україні став національно-визвольний рух за відновлення її державності. Бурхливі події лютого-березня згаданого року пробудили широкі маси українства до самостійного політичного життя. Вже у березні-квітні в тиллових і фронтових частинах створюються українські військові комітети – виборні армійські органи національного типу. Вояцтво захоплювалося ідеєю власної державності і виявило бажання зі зброєю в руках здобувати незалежність України.

Проблемі створення національного війська присвячено чимало наукових праць. Питанню українізації армії присвятили увагу такі дослідники як В. Верига [1], В. Голубко [2], М. Ковальчук [3], В. Савченко [4], В. Сергійчук [5]. Проте, автори не завжди одностайні в оцінках ролі Симона Петлюри щодо побудови українських збройних сил. Відтак, авторка зробить спробу ще раз простежити участь Головного отамана УНР у формуванні національної української армії.

Шляхи українізації царського війська стали своєрідним водорозділом серед українських політичних сил. У підходах до створення українських збройних сил склалися дві протилежні концепції. Товариство полуботківців на чолі з М. Міхновським вважало, що військовий рух необхідно використати для створення сильної національної армії, яка зможе стати запорукою самостійності України. Через малочисельність самостійникам не вдалося опанувати стихію українського військового руху, що виявило їхню неконкурентоспроможність із партіями соціалістичного ґатунку. Їх більшість у Центральній раді зводила українську державність до автономії України у федеративній Росії, і тому заперечувала необхідність національної армії. На озброєння було взято ідею заміни постійного війська народною міліцією, що знайшло відображення у відповідних офіційних партійних документах, які ще більше заплутували справу. Це не просто дезорганізувало український військовий рух, а позбавляло його кінцевої мети – створення національних збройних сил.

Деякі історики, зокрема Р. Млиновецький [6], С. Томашівський [7], М. Стахів [8] оцінювали українізацію війська як явище шкідливе для української справи. Вони стверджували, що відбулася підміна ідеї творення національної української армії ідеєю українізації. Проте, слід зважати, що українізація не могла стати просто чийось суб'єктивним вивором. Вона була стихійно породжена українським військовим рухом і підтримана переважно більшістю українських політичних чинників, перетворившись у засіб привернення збройної сили на бік української революції. Пересічні вояки розглядали українізацію як шлях створення власної армії. Центральній раді українізація війська служила важливим пропагандистським засобом щодо підвищення її політичного авторитету і тому вона змушена піти назустріч військовому рухові та підтримати ідею українізації армії.

На початку травня 1917 р., С. Петлюра знаходився у Києві. Відчуваючи себе переконаним соціалістом, прибічником Тимчасового уряду він виступав за продовження війни “в ім'я оборони революційної Вітчизни” [9, с.67]. Проте, згодом він зосереджує увагу не на політичній стороні революційного процесу, а спричиняється до організації військової справи.

У той період Україна нагадувала прифронтову зону, де на її значній території було скупчено багато російських військ. Відтак, демонстрація самостійницьких домагань видавалася завчасною. Потреба вміло маневрувати знайшла вираження у створенні комітету Центральної ради, через який велася вся організаційна робота. Паралельно у військах західного фронту утворюється українська фронтова рада, яку очолив С. Петлюра і завдяки якій почалась українізація фронтових частин. Високо оцінюючи якості українських воїнів, головний командувач південно-західним фронтом генерал А. Брусилов 21 квітня офіційно дозволив формування першого українського полку імені Б. Хмельницького, який з ініціативи українського військового клубу імені гетьмана П. Полуботка почав організовуватись у Києві.

Демонструючи національне відродження, український народ, одночасно, створював вільне козацтво. Його витоки походять із Звенигородщини Київського повіту, де в квітні 1917 р. кожна волость мала організований гурт власних збройних сил. Цікаво, що зібравшись на повітовий з'їзд, Звенигородські вільні козаки прийняли першу постанову, яка пояснювала мету створення, завдання та засоби керівництва вільним козацтвом. У серпні такі козацькі організації створюються в Бердичівському, Уманському, Канівському, Черкаському, Остерському, Ніжинському та інших повітах.

Важливою подією у контексті формування українських збройних сил стало відкриття 5 травня Першого українського військового з'їзду, “на якому було поставлено питання про необхідність якнайшвидшого утворення національної армії, виділення у військах окремих національних формувань” [10, с.2]. На з'їзд прибули делегати українського вояцтва з багатьох частин царської армії. С. Петлюра прибув на з'їзд як делегат західного фронту.

Форум прийняв ключові рішення, центральним серед яких стала вимога до Тимчасового уряду негайного проголошення акту про національно-територіальну автономію України. З'їзд проголосив, що вважає Центральну раду вищим органом управління в Україні, а також обрав генеральний військовий комітет на чолі з С. Петлюрою. Останній хоч і не був військовиком, проте користувався авторитетом і популярністю. “Основне завдання комітету, – говорилося на з'їзді, – це здійснення на практиці прийнятих рішень щодо українізації армії” [10, с.2].

Разом з тим, зібрання продемонструвало два погляди щодо організації власних військових сил. Товариство імені П. Полуботка на чолі з поручником М. Міхновським виступало за створення незалежної української регулярної армії. Табір соціал-демократів на чолі з В. Винниченком був проти формування українського війська і його аргументація про підтримання єдиного з росіянами революційного фронту подавалася з великою ораторською впевненістю. Слід зауважити, що в цей період С. Петлюра ще не був самостійним політиком. З приїздом до Києва він автоматично увійшов до політичного угруповання В. Винниченка, керуючись партійними рішеннями. Позаяк партія запропонувала заміну регулярної армії міліцією, С. Петлюра приймає це рішення до виконання. Повторюючи партійні вказівки він заявляє: “нам потрібна не постійна армія, а всенародне ополчення. Небезпека полягає у тому, що коли організується буржуазія, армія буде охороняти її інтереси проти інтересів демократії і селянства. Ось чому ці полки “імені гетьманів” можуть містити у собі елемент небезпеки, коли вони будуть сформовані на постійній основі” [9, с.71].

Незадоволення відсутністю суттєвих організаційних і політичних змін, особливо в питаннях створення власної військової сили, серед перебуваючи на фронті українських вояків, стало підґрунтям для стрімкого розвитку української національної революції. Тому С. Петлюра і його однодумці вирішили скликати Другий

всеукраїнський військовий з'їзд, не дивлячись на його заборону з боку міністра військових справ Росії О. Керенського і командування на місцях. Останні погрожували делегатам з'їзду військово-польовими судами. Цей військовий форум став першим триумфом С. Петлюри. Він спричинився до формування у нього самостійного політичного бачення.

18 червня 1917 р. до Києва прибуло 2.308 делегатів [11, с.43]. Низка ухвал щодо формування української армії [12, с.117-118] створила поштовх для справжнього народоправства в Україні. Крім важливого рішення надати Україні автономію, з'їзд доповнив Генеральний військовий комітет (ГВК) новими членами та обрав Всеукраїнську фронтову раду із 132 осіб на чолі з секретарем-міністром Генеральної ради у військових справах С. Петлюрою [10, с.3].

Через 6 днів після проголошення Першого універсалу Центральна рада обрала Генеральний секретаріат, який взяв на себе виконання обов'язків українського уряду. М. Ковалевський вважав, що вибір на С. Петлюру впав тому, що "на чолі військової організації, особливо в перехідну добу, треба було поставити такого українського діяча, який разом з розумінням значення військової справи, єднав би в собі глибокий український патріотизм і вірність національній" [13, с.319]. Будучи самоуком у військовій справі, Петлюра усе ж набагато глибше від інших чільних українських діячів зрозумів, що відродити й захистити державу можуть не революційні резолюції та гасла, а боєздатна національна армія.

Він занурюється у справу українізації війська, яка усім своїм ходом заклала основи формування національної армії. Усвідомлюючи недоліки організації українських військ, він домагається переходу до національно-територіального принципу комплектування та формування військових частин. Як наслідок, УГВК перебрав на себе функції генерального штабу. В цій ситуації С. Петлюра і його військовий секретаріат доклали максимальних зусиль, щоб швидше українізувати ще не збільшовичені військові частини.

11 серпня 1917 р. С. Петлюра у телеграмі штабам армій і округів пише: "Насамперед в інтересах України потрібно підтримати військове керівництво в його діях і відносно оборони фронту, і відносно підтримки у тилу. Якщо вважаєте за можливе сформувати ударні батальйони, то потрібно назвати їх "батальйонами порятунку України" [14, с.219-220].

15 листопада 1917 р. Петлюра у відозві до українських солдат закликає: "Не допускайте погромів і безпорядків, і, якщо ви їх допустите, ви позором накриєте славне ім'я українського війська. Разом з тим, я українізую різні частини у тилу: запасні полки піхоти і кінноти, гарматні розрахунки, саперів і інші батальйони з метою мати по можливості більше своїх частин. Війська будуть розміщені по усій Україні, по всіх залізничних лініях і шляхах, щоб покінчити з безпорядками і погромами" [14, с.219-220].

19 листопада 1917 р. С. Петлюра у розмові з кореспондентом газети "День" говорив, що "зараз робота по організації українських військових частин йде успішно, і ми сподіваємося у найближчий час сформувати до двадцяти українських дивізій" [15, с.280-281].

Домагання переходу до національно-територіального принципу комплектування та формування українських військових частин були успішними. 30 липня 1917 р. С. Петлюра подав на розгляд воєнного міністра наступні вимоги: реорганізувати армію в Україні; гарнізони комплектувати з місцевих людей; визнати за українськими військовими радами рівні права із загальноросійськими військовими організаціями [16]. Однак, оголотившись від катастрофи на фронті, Тимчасовий уряд вирішив вжити заходів для обмеження українізації армії та формування українських частин. Військове командування вимагало відправки українських полків на фронт. Продовжувалася відправка солдат-українців у маршові роти. Першочергово до них включали активістів українських військових організацій. Натомість гарнізони в Україні комплектувались переважно росіянами.

Споглядаючи анархію, яка відбувалася на фронтах, не маючи можливості зберегти керівництво армією, Тимчасовий уряд змушений піти на поступки українському військовому рухові. На подання Центральної ради від 21 серпня він затвердив склад Генерального секретаріату. Питання про секретаря у військових справах не порушувалося, хоч до цього Генеральним секретарем військових справ Рада вже призначила С. Петлюру [12, ч.1, с.37-38]. На думку В. Кедровського, цим було завдано шкоди діяльності Українського військового комітету, який очолював С. Петлюра, оскільки військове командування просто перестало зважати на комітет [17, с.75]. Лише в Декларації Генерального секретаріату, схваленій Малою радою 29 вересня, знову порушувалося питання про необхідність затвердження секретарства військових справ з досить обмеженою компетенцією [18].

Восени 1917 р. під впливом більшовицької агітації розпочався процес стихійної демобілізації в армії, який набирив загрозливих розмірів. На фронті посилювалися антивоєнні настрої, що охоплюють дедалі ширші солдатські маси, в тому числі і українські. Давалася взнаки надмірна політизація військових частин, падіння бойового духу і дисципліни, викликані тривалою війною. Військо перетворювалося на некеровану силу. Багатотисячні гарнізони російської армії самовільно покидали фронт і просувалися через Україну додому. До Росії вивозилося військо і цивільне майно, нищилося все, що нагадувало собою добробут і культуру.

На той час також активізувалась діяльність щодо формування українських військових частин у тилі гарнізонів. Усупереч перешкодам, стало окреслюватися ядро української армії. У промові на українському військовому з'їзді південно-західного фронту, що відбувся 4-10 жовтня у Бердичеві, С. Петлюра проявив себе як самостійний політик, обґрунтувавши необхідність створення боєздатної національної армії, і при тому наголосив, що "тільки своє військо може врятувати справу. Ми повинні організувати українське військо не тільки для фронту, а й для того, щоб забезпечити себе від руйни" [19, арк.28].

З'їзд оприлюднив завдання створити українські військові ради на всіх рівнях. Це рішення мало далекоглядні наслідки. Воно відкривало шлях для творення українських вертикальних військових структур, навколо яких ставало можливим формування регулярної національної армії. Ухвали, прийняті з'їздом, являли собою програму національного військового будівництва на найближчу перспективу. УГВК почав поступово перетворюватися у фактичного керівника українізованих частин армії, виконуючи функції штабу національних збройних сил. Військовим радам вдалося встановити контроль над складами зброї. Під тиском цих обставин Генеральний секретаріат 12 жовтня 1917 р. видав декларацію, в якій заявив про вступ в управління Україною і детально виклав принципи своєї діяльності. Важливим пунктом декларації було перетворення УГВК у Секретаріат з військових справ.

20 жовтня скликано Третій всеукраїнський військовий з'їзд. У резолюції Про українізацію війська висунуто вимогу переходу війська до національно-територіального принципу формування. Разом з тим, з'їзд вважав за потрібне "перевести всі українізовані частини війська на південно-західний фронт і вивести звідти всі російські військові частини" [20].

У дні роботи з'їзду у Петрограді відбувся державний переворот, що прискорив розмежування політичних сил в Україні, підштовхнув їх до рішучих дій. Для Центральної ради найважливішим завданням став контроль над ситуацією у війську. Необхідно було брати на себе керівництво національним військовим рухом і надолужувати згаяний час у будівництві армії. С. Петлюра офіційно призначається Генеральним секретарем з військових справ, набувши статусу міністра.

На початку листопада відбулося формальне підпорядкування частин колишньої російської армії Центральній раді. Владу Центральної Ради визнали штаби південно-західного і румунського фронтів, штаб одеського військового округу, начальники гарнізонів усіх міст. В таких умовах Петлюра робить важливі кроки, щоб перебрати керівництво військами на фронті. 6 листопада підписано військову угоду з російським командуванням щодо створення Українського фронту. 8 листопада С. Петлюра опублікував наказ-звернення до українських військових частин, в якому повідомляв, що "внаслідок останніх подій вся влада на Україні перейшла до Центральної ради, і її Генерального Секретаріату [21].

Наказ військовикам-українцям не виконувати розпоряджень РНК, а прибути в Україну вимагав чинити дії, "якщо вони будуть схвалені Генеральним секретаріатом Української республіки" [21]. Як наслідок, у розпорядження Центральної ради переходять надійні військові частини, зміцнюється керівництво українізованими військовими частинами, видається низка наказів про повну українізацію корпусів і дивізій, управлінь та установ. Здійснено українізацію штабів київського і одеського військових округів. На бік української державності перейшли всі запасні піхотні і кавалерійські частини, багато артилерійських батарей. Прийнято закон про загальний військовий обов'язок і військову службу, який проголошував: "Для усіх воїнів Української народної армії запроваджується єдина назва "козак". Службова посада кожного козака залежить від його службової здібності, гідності, освіти і знання військової справи. Назви козаків на посадах: козак, роевий, чотовий, бунчужний, полусотенний, сотенний, курінний, осавул, полковник, отаман дивізії, отаман корпусу. Вищим військовим органом стає Всеукраїнська рада військових депутатів" [10, с.4].

Офіційними провідниками політики Генерального секретарства з військових справ стали українські військові ради всіх рівнів. Їх підтримувало командування, позаяк вбачало в них опору збереження дисципліни в армії. За підтримки українських частин усе міцніше ставали на ноги органи місцевої влади. Українська влада утвердилася в Катеринославі, Одесі, Миколаєві, Херсоні, Чернігові та багатьох інших містах.

Для забезпечення належного фахового рівня керівництва військами 10 листопада було започатковано Український генеральний штаб. Його начальником став голова української військової громади у Двінську, генерал Б. Бобровський. Заступниками призначено підполковників О. Сливинського і Е. Кільчевського. У Генштабі організовано відділи: організаційний, загальний, артилерії, зв'язку, постачання, військових шкіл, воєннкомісарській, інтендантській та воєнополітичне управління. До складу Генштабу входили генерали Кондратович, Омелянович-Павленко, Дельвіг, старшини Акінт'євський, Данченко, Козьма, Колос, Матяшевич, Пашенко, Пилькевич, Пономаревський, Свідерський, Селецький, Удовиченко [22, с.338].

Ці кроки здійснювалися на тлі загострення стосунків Центральної ради з російською більшовицькою Радою народних комісарів. Офіційно не оголошуючи війни, більшовики розпочали, похід проти УНР для ліквідації самостійної держави. 2 листопада 1917 р. Петлюра доповідав Генеральному секретаріату про стан українізованих військ і проголосив заяву: "Я буду стояти на стороні охорони інтересів революційної воєнної демократії в Україні, як української, так і не української. Я не вважаю за потрібне торкатися розпоряджень, які відносяться до компетенції головнокомандуючого фронтами, де вся повна влада повинна належати головнокомандуючим" [9, с.415].

У листопаді 1917 р. владу в Петрограді захопили більшовики. До цих подій С. Петлюрі вдалося українізувати 6-й, 10-й, 17-й, 21-й, 34-й і частково 3-й Сибірський та 11-й армійські корпуси. Доведення цих частин до повної боєздатності наштовхнулося на надзвичайні труднощі. 20 листопада 1917 р. з числа українізованих частин стали формуватися три професійні елітні дивізії, в яких ліквідовувалися солдатські комітети, була введена строга дисципліна, запроваджувалося військово-підпорядкування. С. Петлюра запровадив єдиний проект форми сердюків, які відрізнялись від інших українських формувань наявністю високих папах з довгими червоними шликами. Солдати отримували добре харчування і плату за несення служби. Це був зародок нової професійної армії, яка могла б захистити УНР у майбутньому.

Щоб нейтралізувати згубний вплив більшовизму на українські частини і зміцнити у них військову дисципліну, С. Петлюра з військовими фахівцями розробив Статут української народної армії і у середині грудня подав його на затвердження Всеукраїнської ради військових депутатів. Однак рада його відхилила, вбачаючи в ньому брак демократизму та вимагаючи скасування військових чинів, виборності командирів та передачі радам дисциплінарної влади. У зв'язку з цим, 17 грудня С. Петлюра, перевищивши свої повноваження, і власноруч затвердив статут.

Цей документ закладав наріжний камінь у створення регулярної армії. Він демонстрував те, що С. Петлюра ясніше від інших розумів і висловлював державницькі принципи будівництва війська і вимоги до нього в революційному процесі, що й зумовило його конфлікт з чільними керівниками УНР. На початку грудня 1917 р. загострюється особистий конфлікт В. Винниченка і С. Петлюри, який вже через місяць приведе до фатальних наслідків для української армії і держави. Винниченко вважав за необхідне підтримати постанову ЦК партії українських есдеків щодо заміни професійної армії армією народної міліції. Ця ідея задовольняла В. Винниченка, позаяк могла послабити позиції Петлюри як політика, що виступав за боездатну регулярну армію. 18 грудня 1917 р. Петлюра покидає урядовий пост, вірячи в необхідність національних регулярних збройних сил. Відійшовши від урядової посади, він не відійшов від війська загалом. З власної ініціативи створив одну з найбоездатніших частин – Гайдамацький кіш слобідської України, очоливши його у боях проти більшовицьких військ, обороняючи Київ.

Викликає подив те, що в історіографії мають місце звинувачення С. Петлюри за прорахунки цього періоду. Вони постають у вигляді перекидання вини, як за непідготовленість до ведення бойових дій, так і за прорахунки у державному будівництві. Проте, будучи усунутих від державного і військового керівництва, він не міг приймати жодних рішень, а тому не несе безпосередньої відповідальності за поразку в українсько-російській війні грудня 1917 – січня 1918 р. З цього приводу В. Винниченко згодом напише: «Не хоча бачити справжніх причин неуспіхів, наші керуючі партії стали шукати їх в особах. Невдоволення впало на генерального секретаря військових справ С. Петлюру. Не в особах була річ. Коли б ожив Олександр Македонський чи Наполеон і захотів помогти Центральній раді та Генеральному секретаріатові, то й то не помогло би» [12, ч.1, с.314]. Відставка Петлюри, в подальшому, мала негативні наслідки. До помилок усієї попередньої політики Центральної ради, суть яких зводилася до недооцінки значення регулярної національної армії у будівництві суверенної держави, додалося бездарне керівництво Генеральним секретаріатом з військових справ М. Порша, який не орієнтувався у ситуації, втратив усі важелі координованого управління військами.

Відтак, українські війська змушені боротися з більшовиками автономно, без підтримки і керування з центру. Без централізованого керівництва залишилися і українізовані частини фронту в їх протистоянні із збільшовиченим військом. Справа будівництва національної армії пішла на спад. Незважаючи на загрозу більшовицької окупації України, 3 січня 1918 р. Центральна рада прийняла Закон про утворення українського народного війська, відповідно до якого існуюче військо повинно демобілізуватися, а регулярна армія скасовувалася цілком. Цей закон і заходи ним передбачені, за умов війни з більшовицькою Росією були руйнівними для української армії. Невиправданим видається і рішення про повну демобілізацію армії, проголошене в наказі М. Порша від 4 січня 1918 р. Воно остаточно дезорієнтувало і деморалізувало українізовані частини. Українське командування поспішними темпами виконувало прийнятий Центральною радою закон про демобілізацію армії, розформувало зукраїнізовані кадрові частини. Тим часом, російські більшовицькі війська, прикриваючись харківським урядом, продовжували окупувати Україну.

Тільки наприкінці квітня 1918 р. Центральна рада відмовиться від доктрини народної міліції і затвердить план реорганізації армії, згідно з яким армія мала складатися з 8 піхотних корпусів та 45 дивізій кінноти. [23, арк.123]. На жаль, це усвідомлення прийшло надто пізно – в умовах іноземної військової присутності. Відсутність єдності думок у Центральній раді щодо перспектив розвитку України та недостатність уваги щодо зміцнення армії і безпеки держави, ослаблювала її владу та призвела до її поразки.

Отже, як свідчать вищенаведені матеріали, С. Петлюра із початків визвольного руху ставився з недовірою до російського як республіканського так і більшовицького керівництва. Очевидно, ці міркування ґрунтувалися розумінні істинних прагнень російського політикуму щодо українських земель. Їх ключовою ознакою була спроба відновити Російську імперію у її колишніх територіальних межах. Відтак, С. Петлюра далекоглядно, наполегливо і послідовно відстоював військову концепцію щодо створення української національної армії, яка могла б ефективно протистояти іноземній інтервенції і захистити відновлення державної самостійності України. Усвідомлення того, що українізація армії створить передумови для формування, на основі дислокованих в Україні частин російської армії, українського війська, приводить його до розуміння необхідності побудови регулярних збройних сил України, як необхідного елемента та атрибута незалежної держави.

Джерела та література

1. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914-1923. Т.2 / В. Верига. – Львів, 1998. – 502 с.
2. Голубко В. Армія Української Народної Республіки 1917-1918. Створення і боротьба за державу / В. Голубко. – Львів: Кальварія, 1997. – 288 с.
3. Ковальчук М. Невідома війна 1919 року / М. Ковальчук. – К., 2006. – 575 с.
4. Савченко В. А. Симон Петлюра / В. Савченко. – Харьков, 2006. – 414 с.

5. Сергійчук В. Симон Петлюра і єврейство / В. Сергійчук. – К., 2006. – 151 с.; Сергійчук В. Симон Петлюра / В. Сергійчук. – К., 2009. – 568 с.
6. Млиновецький Р. Нариси з історії українських визвольних змагань. 1917-1918 рр.: У 2 т. / Р. Млиновецький. – Торонто: Гомін України. – Т.1. – 1970. – 568 с.; Т.2. – 1973. – 670 с.
7. Томашівський С.Т. Під колесами історії / С.Т. Томашівський. – Берлін, 1922. – 95 с.
8. Стахів Матвій. Україна в добу Директорії УНР / Матвій Стахів. – Скрентон, 1963. – 276 с.
9. Савченко В.А. Симон Петлюра / В.А. Савченко. – Харьков: Фолио, 2004. – 415 с.
10. Бережинський В.Г. Військова організація основних українських державних формувань. – Ч.III. Збройні сили України у 1917-1921 рр., 1995. – 97 с.
11. Василь Іванис. Симон Петлюра – президент України (1879-1926). Накладом “5-ї станиці Союзу бувших українських вояків” / Іванис Василь. – Торонто-Канада, 1952. – 270 с.
12. Винниченко В. Відродження нації: У 3-х ч. / В. Винниченко. – К.: Політвидав України, 1990. – Ч.1. – 348 с.; – Ч.2. – 327 с.; – Ч.3. – 535 с.
13. Ковалевський М. При джерелах боротьби. Спомини, враження, рефлексії / М. Ковалевський. – Інсбрук, 1960. – 720 с.
14. Симон Петлюра. Статті, листи, документи. – Т.1. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1956. – 480 с.
15. С. Петлюра про українізацію армії // Симон Петлюра. Статті, листи, документи. – Т.1. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1956. – 480 с.
16. Вісті з Української Центральної Ради. –1917. – №22-23.
17. Кедровський В. Українізація в російській армії / В. Кедровський // Український історик. – 1967. – №3-4 (15-16). – С.61-77.
18. Нова Рада. – 1917. – 30 вересня.
19. Центральний державний арів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВ України). – Ф.1076. – Оп.2. – Спр.8. – Арк.28.
20. Нова Рада. – 1917. – 4 листопада.
21. Вісник Генерального секретарства з військових справ УНР. – 1917. – 1 грудня.
22. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – Т.2. – К.: Наукова думка, 1997.
23. ЦДАВОВ України. – Ф.1078. – Оп.2. – Спр.34. – Арк.123.

Костышин Э. И. Военно-политическая деятельность Симона Петлюры в период Центральной Рады
В статье рассматривается военно-политическая деятельность Симона Петлюры в период Центральной Рады. Автор акцентирует внимание на роли С. Петлюры в процессе украинизации армии, анализирует его деятельность на посту главы Украинского Генерального Военного Комитета (УГВК), показывает формирование взглядов на основы строительства армии: от концепции народной милиции как регулярной армии к идеи формирования регулярной Украинской армии.

Ключевые слова: С. Петлюра, Центральная Рада, Украинский Генеральный Военный Комитет, народная милиция, украинизация армии.

Kostyshyn E. I. The Military and Political Activity of Symon Petliura in the Period of Central Rada

The military and political activity of Symon Petliura in the period of Central Rada. The author focuses on the role of Petliura in the process of Ukrainization in the army, analyzes his performance as a head of the Ukrainian General Military Committee (UGMC), traces the genesis of views on the principles of the military creation: from the concept of national police as a regular army to the idea of building operationally regular Ukrainian army.

Key words: S. Petliura, Central Rada, Ukrainian General Military Committee, people's police, ukrainization of the army.

УДК: 94(477.6)“1917”

В. С. Гвоздик

ЗЕМСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОТРЯСІНЬ 1917 РОКУ

У статті визначено політичні та організаційно-правові засади діяльності земського руху в Україні в умовах загострення боротьби за владу як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Охарактеризовано специфіку виборчої кампанії до волосних земств, які лише в 1917 р. стали органами місцевого самоврядування. Окреслено як традиційні напрямки, форми, методи діяльності земських установ, так і нове їх функціональне навантаження, обумовлене політичною парадигмою розвитку українського суспільства.

Ключові слова: земства, Українська революція 1917-1920, самоврядування

Сучасні спроби посилення ролі місцевого самоврядування у політичному житті України потребують чіткої концепції і підходів до реалізації цього процесу. Очевидно, що апеляція до світового досвіду у реалізації засад самоуправління має поєднуватися з залученням вітчизняної специфіки та історичним досвідом. Вагомі та унікальні історичні уроки надають земські установи в Україні, які у рамках тривалого і гострого суспільного, політичного та військового протистояння в буремному 1917 році продемонстрували свою дієвість та ефективність.